

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

dr Janusz KOCHANOWSKI

00-090 Warszawa Tel. centr. 0-22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 0-22 827 64 53

Warszawa, 5.04.2006 r.

37244

RPO-525930-06/XI/XX

Pan Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

Uprzejmie informuję, że po zapoznaniu się z przekazami medialnymi o zdarzeniach, jakie miały miejsce w Schronisku dla Nieletnich w Świdnicy w nocy z 17 na 18 lutego br., podjąłem z własnej inicjatywy czynności w sprawie. Uznałem, że zbadanie sprawy „buntu” w schronisku pozwoli wyciągnąć wnioski, które w przyszłości pomogą zminimalizować prawdopodobieństwo występowania takich zdarzeń w zakładach dla nieletnich. Z tych względów pracownicy mojego Biura prowadzili czynności mające na celu stwierdzenie, czy zdarzenia te miały związek z naruszeniami praw i wolności nieletnich, dodatkowo zaś - z uwagi na złożoność sprawy - wystąpiłem o informacje do właściwych organów.

Na część tych informacji nadal czekam. Jednakże charakter dokonanych już ustaleń obliguje mnie do niezwłocznego poinformowania o nich Pana Ministra.

Zidentyfikowanie jednej przyczyny „buntu” w Schronisku w Świdnicy jest mało prawdopodobne. W mojej opinii weryfikacji wymagają zatem trzy tezy, które należy traktować łącznie: 1/ udaremnienie ucieczki wychowanków, 2/brak opieki nad wychowankami na terenie internatu bezpośrednio przed ciszą nocną oraz 3/ niewłaściwe traktowanie nieletnich:

Ad. 1. Analiza zebranych informacji prowadzi do wniosku, że przeważają argumenty przeciwko tezie o udaremnieniu ucieczki jako przyczynie „buntu”, a nie takie, które za tą tezę przemawiają. Po pierwsze - zebrana w miejscu zdarzenia liczba nieletnich

mogła obezwładnić wychowawcę i odebrać klucze nie czyniąc mu większej szkody. Po drugie - nieletni musieli mieć świadomość, że po obezwładnieniu wychowawcy będą mieli do sforsowania kolejne przeszkody (strzeżone wyjście z budynku). Po trzecie wreszcie - większości z 6 ucieczek ze Schroniska w roku 2005 dokonano w „sprzyjających” warunkach (przeprowadzanie z budynku do budynku, z warsztatów, na wycieczce w górach). Nawet z przyjętej wstępnie hipotezy, że nieletni byli nieskuteczni wobec wychowawcy i nie odebrali mu kluczy, gdyż nie chcieli zrobić mu krzywdy („zwabili” do świetlicy wychowawcę zastępującego na dyżurze innego, którego nie lubili) wynika co prawda, że sam atak na wychowawcę był planowany, jednak równie dobrze mógł być próbą zemsty, nie zaś ucieczki.

Ad. 2. Teza o braku opieki nad wychowankami bezpośrednio przed ciszą nocną jest w zasadzie - w świetle zebranych dokumentów - udowodniona. Informacje z Księgi przebiegu służby nocnej w ostatnich 2 miesiącach przed zdarzeniem (od 17.12.05 r. do 18/19.02.06 r.) obrazują, że między godz. 21 a 22 w Schronisku pozostaje jeden wychowawca na dwie grupy, czyli w całym obiekcie 2 wychowawców i strażnik (sporadycznie tylko - 3 wychowawców). Z rozkładu dnia w Schronisku wynika, iż cisza nocna obowiązuje od godz. 21, jednak informacja o przebiegu dyżurów wskazuje, że cisza nocna ogłaszana jest o godz. 22. Oznacza to, że w Schronisku aprobowany był stan permanentnego braku obsady wychowawców w okresie pełnej jeszcze aktywności wychowanków. Wychowawcy nie tylko nie przebywali z nieletnimi, ale nawet nie kontrolowali ich (nieletni „wezwali” wychowawcę do świetlicy „pod pretekstem”).

Ad. 3. Niewłaściwe traktowanie nieletnich: „pozaregulaminowe” traktowanie nieletnich i bicie nieletnich.

„Regulamin Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Świdnicy”, zatwierdzony przez Prezesa Sądu Okręgowego w Świdnicy dnia 2.09.2002 r., określa „dodatkowy” sposób wykorzystywania izby przejściowej. Paragraf 28 ust. 4b) Regulaminu stanowi bowiem, że mogą tam być umieszczeni również wychowankowie: „wymagający okresowej izolacji z uwagi na stwarzane przez nich trudności wychowawcze oraz zagrażający bezpieczeństwu własnemu i innych”. Tymczasem § 24 ust.1 pkt 4 w zw. z § 34 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. Nr 124, poz. 1359) wskazuje jedynie drugą z tych przesłanek jako podstawę odosobnienia wychowanka na czas określony, tj. zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w zakładzie. Powoduje to istotne dla praw nieletnich następstwa:

- stworzono dodatkową, nieznaną przepisom ustawy i rozporządzenia karę,
- utrwalenie się w zakładach dla nieletnich praktyki, że umieszczenie w izbie izolacyjnej, jako jeden z określonych prawem środków przymusu bezpośredniego, nie jest w ogóle stosowane. Zastosowanie tego środka wymagałoby, zgodnie z obowiązującym w tym zakresie rozporządzeniem z

dnia 1 lutego 2005 r., szczegółowego dokumentowania i analizy przyczyn zastosowania środka przymusu. Podstawowe wymogi związane ze stosowaniem tych środków określają przepisy ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U, z 2002 r. Nr 11, poz. 109 ze zm.), przy czym art. 95a § 2 ustawy zastrzega wyraźnie, że środków przymusu nie można traktować jako kary.

W efekcie, umieszczenie w izbie przejściowej stosowane jest niejako zastępczo wobec izolátky i wyraźnie nadużywane. W Schronisku w Świdnicy w ostatnim roku zanotowano 66 takich przypadków, przy czym 48 - ze względów „wychowawczych”.

Podkreślenia wymaga, że nie jest jasne w jakich okolicznościach, a także w jaki sposób stosowany jest ten środek.

„Regulamin schroniska”, dokument wcześniejszy niż Regulamin z 2.09.02 r., w cz. 4 zatytułowanej „Ocena wychowanków” zawiera z kolei „dodatkowe” kary i nagrody. Można je określić jako pozaregulaminowe z dwóch powodów: wychodzą one poza katalog środków dyscyplinarnych ustalony w rozporządzeniu w sprawie zakładów..., a sam „Regulamin schroniska” nie spełnia wymogów § 14 ust. 2 tego rozporządzenia. Dobór tych kar ujawnia natomiast zakres, w jakim indywidualne programy resocjalizacji i praca wychowawcza z nieletnimi zastępowana jest przez TV, filmy wideo i gry telewizyjne - brak dostępu do nich jest karą.

Zebrana dokumentacja nie pozostawia wątpliwości co do tego, że w Schronisku dochodziło do licznych przypadków niewłaściwego traktowania (bicia) nieletnich. Wyjaśnienia wymaga także traktowanie nieletnich przejętych bezpośrednio po zdarzeniu przez policję świdnicką.

Prokuratura Rejonowa w Świdnicy prowadzi odrębne śledztwo, które ma wyświetlić, czy w Schronisku dochodziło do naruszenia praw wychowanków (1. Ds. 522/06/SP). Z rozmowy telefonicznej z Prokuratorem Rejonowym przeprowadzonej w dniu 20.03.06 r. wynika, że postępowania jeszcze się nie skończyły, niemożliwe jest zatem jeszcze przeprowadzenie badania aktowego.

Stwierdzić zatem muszę, że pełna analiza wszystkich informacji o przyczynach zdarzenia w Schronisku w Świdnicy jest jeszcze - na tym etapie - niemożliwa.

Odrębną sprawą, którą pragnę zasygnalizować jest legalność umieszczania i przebywania nieletnich w Schronisku w Świdnicy.

Umieszczenie nieletniego w schronisku powinno spełniać wszelkie rygory, jakie standardy ochrony praw człowieka wiążą z pozbawieniem wolności. Zgodnie z art. 41 ust.1 Konstytucji RP pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie, zaś art. 41 ust. 3 Konstytucji ustanawia dodatkowe gwarancje wolności osobistej na wypadek zatrzymania w związku z podejrzeniem popełnienia czynu zabronionego przez prawo. Artykuł 5 ust. 1 lit d Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dopuszcza

pozbawienie wolności nieletniego jedynie na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia sądu.

Sędzia wizytujący Schronisko w Świdnicy w końcu grudnia 2005 r. badał akta wszystkich wychowanków pod kątem legalności ich umieszczenia i pobytu (wówczas przebywało tam 46 z 47 umieszczonych - jeden „nie powrócił” po przepustce). Nie jest jasne, czy sędzia sprawdzał dokumentację wszystkich przebywających wówczas w Schronisku wychowanków. Stwierdzone naruszenia dotyczyły 13 nieletnich. Naruszenia te dotyczyły także 3 spośród 10 nieletnich uczestniczących w zdarzeniach w nocy z 17 na 18 lutego br. - Daniela S., Dawida M. i Marcina Ż.

W przypadkach opisanych w sprawozdaniu sędziego jako „a”, „b” i „d” nieletni zostali umieszczeni w schronisku bez podstawy prawnej, co kwalifikuje te sprawy do skargi do Trybunału Praw Człowieka oraz podjęcia działań wobec orzekających sędziów.

W pozostałych 10 opisanych przypadkach nieprzekazywanie dokumentacji do schroniska lub zbyt późne jej przekazywanie sprawiało, że pobyt nieletniego w schronisku przestał być legalny (art. 27 § 3, § 4, § 6 oraz § 7 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich). Dotyczy to zarówno postanowień o umieszczeniu w schronisku z nakazem przyjęcia, jak i postanowień umożliwiających przedłużenie pobytu po trzymiesięcznym dopuszczalnym okresie zatrzymania. Przekroczono nawet termin maksymalnego pobytu przedłużony przez Sąd Okręgowy ponad rok (przypadek „m”). Nie określono czasu umieszczenia w schronisku (przypadek „h”), nie były przesyłane do schroniska wyroki sądów pierwszej instancji („c”, „g”, „1”, „i”, „k”), a także apelacyjnych (przypadek „e”, „1”), co uniemożliwiało ocenę, czy pobyt powinien być kontynuowany.

Stwierdzony stan rzeczy, wskazujący na rażące naruszenia prawa, obliguje mnie do przedstawienia następujących wniosków:

1. Konieczne jest pilne przeprowadzenie lustracji dotyczącej procedury umieszczeń nieletnich w schroniskach i przedłużania pobytu w nich. Prawo do wolności osobistej jest podstawową wartością konstytucyjną. Jest ono wyposażone w szczególnie silne gwarancje konstytucyjne; a jego pogwałcenie pociąga za sobą poważne konsekwencje (art. 41 ust. 5 Konstytucji RP). Obowiązujące przepisy wymagają, aby sprawy, w których nieletnich umieszczono tymczasowo w schronisku były przez sądy traktowane jako szczególnie pilne (§ 264 ust. 2 Regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych). Z kolei narzędziem dla szybkiego uporządkowania i nadzorowania tej problematyki mogą być wykazy „Nsch” prowadzone w sądach rodzinnych, w których powinny być zbierane wszelkie aktualne informacje o umieszczeniu, przedłużeniu pobytu, jak i zwolnieniu nieletniego ze schroniska (§ 279 ust. 1 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji sekretariatów sądowych...). W tym kontekście pod rozwagę poddaję także potrzebę odpowiedniego uzupełnienia § 2 ust. 2 Załącznika Nr 2

do rozporządzenia w sprawie zakładów..., który powinien określać zawartość akt dokumentujących pobyt nieletniego w zakładzie.

2. Opisywana wyżej praktyka umieszczania w izbie przejściowej w celach wychowawczych, a także stosowania innych „pozaregulaminowych” kar występuje nie tylko w Schronisku w Świdnicy. Oznacza ona, że w zakładzie realizowany jest „ukryty” program, zaś nieletni słusznie uważają takie traktowanie za nieregulaminowe. Praktyka ta w istocie nie ma przecież jasno określonych reguł.

3. Zgodnie z art. 49 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nieletni, który został umieszczony w schronisku musi mieć obrońcę. Aby poddać pełnej ocenie jakość działań obrońców nieletnich, należałoby zbadać dokumentację spraw sądowych. Przypadki nieletnich umieszczonych w schronisku bezprawnie wskazują jednak, że wykonywanie art. 49 jest nieskuteczne lub pozorowane.

4. Niezbędne wydaje się również przeprowadzenie - w oparciu o zgromadzoną w Ministerstwie dokumentację zdarzeń nadzwyczajnych - pogłębionej analizy, która pozwoli zidentyfikować warunki, w jakich dokonywano w ostatnim roku uciezek ze schronisk i zakładów poprawczych. Ze szczególną dociekliwością zbadać należy kwestię nadzoru oraz pracy z wychowankami w godzinach wieczornych. Sytuacja w innych schroniskach i zakładach może być bowiem podobna, jak w schronisku w Świdnicy, gdzie uciezki z budynku internatu były względnie rzadkie, jednak część z nich wiązano już wcześniej z brakiem dostatecznego nadzoru.

Na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2001 r., Nr 14, poz. 147) uprzejmie proszę Pana Ministra o podjęcie działań zmierzających do usunięcia wskazanych naruszeń praw nieletnich oraz o stanowisko w sprawie.

Łączę wyrazy szacunku

/-/